



Sygn. akt II CSK 330/17

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)
SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)
SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa M. P. i D.P.
przeciwko Polskiemu Bankowi Spółdzielczemu w C.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 8 marca 2018 r.,
skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Okręgowego w P.
z dnia 15 grudnia 2016 r., sygn. akt IV Ca .../16,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powodowie - M. i D. P. (małżonkowie) domagali się zasądzenia od pozwanego - Polskiego Banku Spółdzielczego w C. kwoty 60.000 zł, obejmującej wartość udziałów wniesionych do tego Banku zgodnie z jego statutem.

Sąd Rejonowy oddalił powództwo po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych.

Powodowie posiadali w pozwanym Banku po 14 udziałów o wartości 5.000 zł każdy (łącznie ich wartość 70.000 zł). W dniu 3 grudnia 2013 r. KNF skierowała do prezesów zarządów banków spółdzielczych i banków zrzeszających (w tym też do pozwanego Banku) pismo, w którym wskazywano, że ustalone zostały kierunki polityki nadzorczej wobec banków spółdzielczych w związku z implementacją Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 36/2013 CRD IV, wejściem w życie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 575/2013 CRR (dalej „rozporządzenia CRR”) i tzw. standardów technicznych Europejskiego Urzędu Bankowego (EBA). Z tego obszernego dokumentu (CRR) wynikało m.in. to, w jakich sytuacjach potrzebne będzie uzyskanie zgody KNF do dysponowania kapitałem wnoszonym przez udziałowców banków spółdzielczych bez naruszania bezpieczeństwa pozostałych członków tych banków. Chodzi mianowicie o kwestię pomniejszania funduszy własnych banku z jakiegokolwiek tytułu, w tym - w wyniku wcześniejszego wypowiedzenia udziałów przez członka banku. Przewidziano także szczegółowe procedury ubiegania się o uzyskanie wspomnianego zezwolenia KNF.

W dniu 23 czerwca 2014 r. powodowie złożyli pozwanemu Bankowi oświadczenie o wypowiedzeniu udziałów nadobowiązkowych, tj. udziałów ponad 1 udział obowiązkowy (§ 8 ust. 1 statutu Banku), wskazując, że żądane należności są im niezbędne do utworzenia wkładu własnego w związku z ubieganiem się o kredyt inwestycyjny na inwestycje budownictwa mieszkaniowego. Każde z tych wypowiedzeń obejmowało 13 udziałów o wartości po 5.000 zł (łącznie 65.000 zł). Powodowie nadal są członkami pozwanego Banku, posiadają w nim bowiem po 1 udziale w wysokości 5.000 zł.

Wniosek o zwrot udziałów (po ich wypowiedzeniu) rozpatrywany był przez zarząd pozwanego, o czym powodowie byli kilkakrotnie informowani

(pismem z dnia 30 czerwca 2014 r. i 9 lipca 2015 r.). W tym drugim piśmie wskazywano, że w obecnym stanie prawnym zasady zwrotu udziałów po wypowiedzeniu podlegają przepisom prawa spółdzielczego, statutowi Banku, a także odpowiednim postanowieniom prawa unijnego. W wyniku zmiany stanu prawnego obecnie zwrot udziałów wpłaconych do dnia 31 grudnia 2011 r., pozostających w funduszach własnych banku, musi zostać poprzedzony zgodą KNF. Zarząd Banku z takim wnioskiem wystąpił, a rozstrzygnięcie wniosku miało nastąpić we wrześniu 2015 r. Poinformowano powodów także o tym, że rozliczenie z tytułu wypowiedzianych udziałów, które wpłacone zostały po dniu 31 grudnia 2011 r. zostanie dokonane w terminie do dnia 24 lipca 2015 r. w wyniku przekazania środków na rachunek bankowy powodów. W dniu 10 lipca 2015 r. pozwany wypłacił powodom kwoty po 5.000 zł (za 1 udział wyemitowany po dniu 31 grudnia 2011 r.). Powodowie wezwali Bank do zapłaty za pozostałe, wypowiedziane już udziały (pismo z dnia 29 lipca 2015 r.).

Decyzją z dnia 23 grudnia 2015 r. KNF nie zezwoliła na obniżenie przez pozwany Bank funduszy własnych o kwotę 1.553.000 zł, stanowiącej 59,68% funduszu udziałowego, zaliczonego do funduszu własnego na dzień 30 września 2015 r. Jako powód tej odmowy podano brak możliwości zastąpienia udziałów innymi instrumentami funduszy własnych o tej samej lub większej jakości na warunkach, które są stabilne z punktu widzenia zdolności dochodowej danej instytucji. Jednocześnie Urząd KNF wyjaśnił, że decyzja odmowna KNF, wydana na podstawie postanowień rozporządzenia CRR, jest wystarczającą podstawą skutecznej odmowy wypłaty udziałów członkowskich.

Pozwany Bank nie wypłacił udziałów członkom Banku wycofujących swoje udziały w zakresie kwoty objętej wnioskiem złożonym do KNF.

Sąd Rejonowy uznał powództwo za bezzasadne. Dokonał szczegółowej analizy obowiązującego stanu prawnego, w tym także postanowień aktów prawa unijnego (postanowień CRR z 2013 r.) i wyjaśnił przypadki, w których niezbędna jest zgoda KNF (organu nadzorczego) na wypłatę udziałów członkom spółdzielni (banku spółdzielczego), ponieważ udziały te stanowią część kapitału podstawowego spółdzielni (banku). Obowiązek uzyskania zgody na wypłatę udziałów i tym samym - obniżenia tego kapitału wynika z przepisów art. 77-78

rozporządzenia CRR. Bez zgody tej nadzorowany bank spółdzielczy nie może obniżać funduszy własnych. Oznacza to, że wypłata wypowiedzianych przez powodów udziałów, wniesionych przed dniem 31 grudnia 2011 r. jako zdarzenie prowadzące do obniżenia funduszy własnych banku, nie może nastąpić bez uprzedniej zgody KNF. Wypłata taka stanowiłaby naruszenie bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa. Zarząd pozwanego Banku nie ma obecnie prawnej możliwości wypłaty wypowiedzianych przez powodów udziałów bez narażenia Banku na szkodę, a także na kary pieniężne. Godziłoby to także w interesy pozostałych członków Banku i jego klientów. Omawiane przepisy mają na celu ochronę stabilności banku spółdzielczego, a także interesy bezpieczeństwa udziałowców i kontrahentów tego Banku.

Sąd Okręgowy oddalił apelację powodów, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji. Zgodnie z art. 77 rozporządzenia CRR, instytucja finansowa ma obowiązek uzyskać uprzednio zezwolenie właściwego organu nadzorczego, aby przeprowadzić m.in. obniżenie, wykup lub odkup instrumentów tworzących kapitał podstawowy, emitowanych przez daną instytucję w sposób dozwolony, przewidziany w prawie krajowym. W odniesieniu do pozwanego Banku zezwolenie to mogło dotyczyć w ogóle funduszu udziałowego zgodnie z określonymi przez KNF warunkami regulacyjnymi. Natomiast Bank nie mógł, oczywiście, skutecznie wystąpić o obniżenie funduszy własnych w kwocie stanowiącej tylko wartość udziałów powodów.

W czasie wypowiedzenia udziałów (w 2014 r.) pozwany Bank jeszcze nie dysponował zezwoleniem KNF, a wystąpił o takie zezwolenie w marcu 2015 r., jeszcze przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego za 2014 r., stwierdzającego stratę bilansową Banku. Decyzja KNF z dnia 23 grudnia 2015 r., niezezwalająca na obniżenie funduszu udziałowego w dopuszczalnych granicach, została umotywowana tym, że pozwany Bank nie jest w stanie zastąpić instrumentów wskazanych w art. 77 rozporządzenia CRR instrumentami funduszy własnych o tej samej lub większej jakości, na warunkach, które są stabilne z punktu widzenia zdolności dochodowej danej instytucji. Ponadto w 2014 r. Bank odnotował stratę bilansową w kwocie 23.161.000 zł, co spowoduje pomniejszenie kapitału rezerwowego, a tym samym - obniżenie planowanego na dzień 30 września 2016 r.

współczynnika kapitału podstawowego do poziomu 4,41% (minimum wynosi 4,5%) i współczynnika kapitału do poziomu 4,7 (minimum wynosi 6%).

W ocenie Sądu Okręgowego, odmowa zgody obniżenia funduszu udziałowego pozwanego Banku przez KNF, która krytycznie oceniła stan finansowy tego Banku, jest równoznaczna z uznaniem, że dokonane w dniu 23 czerwca 2014 r. wypowiedzenie udziałów okazało się nieskuteczne prawnie. Roszczenie o zwrot udziałów nie mogło ukształtować się jako roszczenie bezwarunkowe z chwilą zatwierdzenia sprawozdania za 2014 r., bowiem także wtedy musiało mieć jednak charakter warunkowy i mogło stać się definitywne przy spełnieniu określonych warunków. Skoro udziały członka banku spółdzielczego mogą być przeznaczone na pokrycie strat spółdzielni, to przed podjęciem decyzji o sposobie pokrywania strat i zatwierdzeniem sprawozdania finansowego nie powstaje jeszcze w pełni ukształtowane roszczenie o wypłatę równowartości udziałów, lecz jedynie ekspektatywa tej należności. Zdaniem Sądu Okręgowego, art. 77 rozporządzenia CRR nie jest wyłącznie adresowany do banków i organu nadzorczego, ale także do członków banków spółdzielczych.

W skardze kasacyjnej powodów podniesiono zarzut naruszenia art. 77 rozporządzenia CRR i skoncentrowano się na - jak stwierdzono - wadliwej interpretacji tego przepisu przez Sąd drugiej instancji. Skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i o przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z przyjętą konstrukcją skargi kasacyjnej *de lege lata*, Sąd Najwyższy związany jest ustaleniami faktycznymi dokonanymi w sprawie przez oba Sądy meriti (art. 393³ § 3 k.p.c.). W skardze nie podniesiono także zarzutów prawa procesowego, ale jednocześnie zgłoszono wniosek o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Zasadniczą kwestią w rozpoznawanej sprawie jest dokonanie właściwej interpretacji art. 77 rozporządzenia CRR przy przyjęciu ustalonego już stanu faktycznego. Skarżący sugerują wykładnię tego przepisu w ten sposób, że jego adresatem są tylko banki i KNF (organ nadzorczy), natomiast ograniczenia

w wypłacie udziałów po ich wypowiedzeniu mogą już być określone przez przepisy prawa krajowego, a nie unijnego. Stwierdza też, że brak zgody KNF na zmniejszenie funduszu własnego banku nie powoduje braku wymagalności roszczenia członka tego banku o wypłatę mu równowartości wypowiedzianych udziałów. Obliguje jedynie bank do uzupełnienia własnych udziałów takimi samymi lub odpowiednimi instrumentami finansowymi.

Stanowiska skarżących nie można podzielić.

1. Zgodnie z art. 77 rozporządzenia CRR, dana instytucja (bank) ma obowiązek uzyskać uprzednio zezwolenie właściwego organu, aby przeprowadzić jedno lub oba działania: a) obniżenie, wykup lub odkup instrumentów w kapitale podstawowym Tier I, emitowanych przez daną instytucję w sposób dozwolony, mający zastosowanie prawem krajowym; b) przeprowadzenie wezwania do sprzedaży, wykupu, spłaty lub odkupu instrumentów dodatkowych w Tier I lub instrumentów w Tier II-stosownie do przypadku - przed upłynięciem ich umownego terminu zapadalności. Rozporządzenie to weszło w życie w dniu 1 stycznia 2014 r. włącznie z jego art. 77. Nie ma wątpliwości co do tego, że chodzi tu o akt prawny, który na mocy art. 91 ust. 3 w zw. z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP tworzy również segment polskiego porządku prawnego, powinien być stosowany bezpośrednio m.in. przez sądy polskie i korzysta z pierwszeństwa w razie niezgodności z rozwiązaniami zawartymi w ustawach krajowych (por. także art. 521 ust. 2 omawianego rozporządzenia, art. 288 traktatu o funkcjonowaniu UE, Dz.U. 2004.890.864/2). W skardze kasacyjnej powodowie nie kwestionują mocy obowiązywania tego rozporządzenia, ale sugerują zastosowanie, np. art. 77 rozporządzenia w sposób ograniczony podmiotowo (wobec banków i organu nadzorczego) z wyłączeniem takiego zastosowania wobec członków banku dochodzących zwrotu równowartości wypowiedzianych wcześniej udziałów członkowskich.

Jak ustalono w sprawie, powodowie złożyli oświadczenie o wypowiedzeniu udziałów w pozwanym Banku w dniu 25 czerwca 2014 r. (s. 3 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). W tym okresie obowiązywał już w polskim porządku prawnym art. 77 rozporządzenia CRR i ustanowiony w nim reżim pomniejszania funduszy własnych banków spółdzielczych. Decyzją KNF z dnia

23 grudnia 2015 r. nie zezwolono pozwanemu Bankowi na obniżenie funduszu udziałowego tego Banku i podano zasadnicze przyczyny takiej odmowy (brak możliwości zastąpienia instrumentów wspomnianych w art. 77 ust. 1 rozporządzenia instrumentami funduszy własnych o tej samej lub większej jakości; odnotowanie straty bilansowej w 2015 r.). W sprawie ponadto ustalono, że udziały nadobowiązkowe powodów w pozwanym Banku zostały wyemitowane (złożone) i przed dniem 31 grudnia 2011 r. i należą właśnie do kategorii funduszu własnego tego Banku. Skarżący nie zarzuca też w skardze, że naruszona została procedura występowania przez pozwany Bank o uzyskanie wspomnianego zezwolenia. Wystąpieniu o zgodę faktycznie nastąpiło w dniu 23 marca 2015 r. przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego banku za rok 2014, stwierdzającego stratę (s. 16 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

Wspomniany reżim prawny wypłat (w różnej postaci) z funduszy własnych banków spółdzielczych nie został zmodyfikowany lub wyeliminowany w wyniku zmian w ustawie z dnia 2 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. z 2000, nr 119, poz. 1252 ze zm., t.j. 2018, poz. 631). Zmiany takie weszły w życie w dniu 13 września 2015 r. (Dz.U. 2015, nr 1166), obejmowały nową redakcję art. 10 ustawy (uchylenie art. 10 ust. 2) i dodanie m.in. art. 10b - 10c, dotyczących udziałów w bankach spółdzielczych. Nowelizacja ustawy z dnia 2 grudnia 2000 r. nastąpiła właśnie w celu „dostosowania polskiego prawa do wymagań rozporządzenia CRR(...) w zakresie funduszy własnych banków spółdzielczych oraz możliwości powołania systemu ochrony instytucjonalnej” (np. uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, Druk Sejmowy nr 3150-VII), a nie w celu tworzenia innych, krajowych reżimów ochrony funduszy własnych banków spółdzielczych (por. też np. opracowanie Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego z lipca 2016 r. pt. Informacja o sytuacji banków spółdzielczych w I kwartale 2016 r. s. 11; konieczność uzyskania zgody KNF w odniesieniu do udziałów wpłaconych do końca 2011 r.).

Jeżeli w treści art. 77 rozporządzenia CRR wspomina się o konieczności zastosowania prawa krajowego, to chodzi tu o wskazanie przeprowadzenia procedury uzyskania zezwolenia i regulacji prawnej dotyczącej poszczególnych

instrumentów finansowych tworzących fundusze własne banku, m.in. udziałów w bankach spółdzielczych. Należy zaznaczyć, że w tym względzie bardziej komunikatywna jest jednak np. francuska wersja art. 77 ust. 1 rozporządzenia niż tłumaczenie polskie, niezbyt udane stylistycznie (franc: „dans le respect des dispositions du droit national”). Niezależnie od tego należy wyjaśnić, że czym innym jest tu sama kwestia konieczności kontroli zmniejszania poziomu funduszu własnych banku (wnoszonych do banku do końca 2011 r.), według reguł wskazanych w rozporządzeniu, a czym innym kwestia ograniczeń w wypłacie równowartości udziałów w bankach spółdzielczych, wynikających dodatkowo z przepisów ustawy z dnia 2 grudnia 2000 r. i przewidziane w art. 10b ust. 2 ustawy i w statucie danego Banku oraz czasowe zastosowanie tych ograniczeń. To samo odnosi się do dalszych, szczegółowych reżimów ograniczania wpłat udziałów, m.in. w związku z realizowaniem przez bank programu naprawczego i innych przyczyn wymienionych w art. 10 c ust. 1 ustawy z 2000 r.

2. Decyzja KNF z dnia 23 grudnia 2015 r. o odmowie wyrażenia zgody na zmniejszenie funduszy własnych pozwanego Banku zapadła w wyniku prawidłowego zastosowania art. 77 rozporządzenia CRR wobec pozwanego Banku i w ramach kompetencji organu nadzorczego. Decyzja ta jako decyzja administracyjna w rozumieniu art. 11 ust. 1 i 5, art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, (Dz.U. z 2017 r., poz. 196) wiąże sądy powszechne. Treścią jej jest określony zakaz sformułowany wobec banku poddanemu nadzorowi instytucjonalnemu. Powstaje pytanie, jakie skutki wywiera taka decyzja w odniesieniu do roszczenia powodów obejmujących zwrot tzw. udziałów ponadobowiązkowych. Sama konstatacja powoda dotycząca adresatów art. 77 rozporządzenia CRR nie rozwiązuje, oczywiście, tego problemu.

Sąd Okręgowy stwierdził, że wspomniana decyzja jest równoznaczna z uznaniem, że wypowiedzenie wcześniej przez powodów udziałów okazało się bezskutecznie prawnie. Oznacza to w konsekwencji, że w ogóle nie powstało roszczenie powodów o zwrot (Sąd Okręgowy przyjął tu jakby działanie decyzji administracyjnej z mocą wsteczną, tj. od chwili złożenia oświadczenia o wypowiedzeniu). Skarżący broni natomiast koncepcji, zgodnie z którą wspomniana decyzja nie wywiera tylko wpływu na powstanie roszczenia o zwrot

wkładu, a nie limituje jego wymagalności. Sugeruje zatem zbliżenie sytuacji prawnej powodów jak gdyby do sytuacji kontrahentów (klientów) banku, tj. podmiotów powiązanych z bankiem stosunkiem korporacyjnym, prowadzącym do określonych konsekwencji prawnych (np. konieczności pokrywania strat spółdzielni wkładami członkowskimi; art. 19 ust. 2 prawa spółdzielczego; Dz.U. z 2013 r., nr 1443).

Należy wyjaśnić, że decyzja negatywna decyzja KNF nie może, oczywiście, powodować zniweczenia skutków prawnych złożonego przez powodów oświadczenia woli o wypowiedzeniu udziałów w dniu 23 czerwca 2014 r. (art. 61 k.c.), bo nie taka była jej rola prawna. Tworzyła ona kategorię, legalny i ogólny zarazem (dotyczący funduszy własnych banku) zakaz prawny, skierowany do banku spółdzielczego, który w konsekwencji łączy się także ze sferą stosunku korporacyjnego pozwany bank-członkowie banku. Roszczenie powodów wynikające z art. 21 prawa spółdzielczego (Dz.U. z 2013 r., nr 1443 ze zm.) mogło, oczywiście, skutecznie powstać i nie niweczy go w sposób następczy decyzja KNF z 2015. Zagadnienie sprowadza się natomiast do powstania stanu niemożliwości prawnej wykonywania zobowiązania przez bank wobec członka tego banku mimo istnienia nienaruszonej więzi korporacyjnej. Chodzi tu o niemożliwość wykonania zobowiązania z chwilą uprawomocnienia się decyzji (art. 475 k.c.), przy czym z racji charakteru dochodzonego roszczenia należy przyjąć, że roszczenie takie nie wygasa, nie zmienia się w obowiązek odszkodowawczy banku. Staje się roszczeniem, które w okresie obowiązywania decyzji nie może być wykonywane z przyczyn niezależnych od obu stron. Nie może ono zatem w tym czasie korzystać z odpowiedniej ochrony prawnej, a kwestia jego wymagalności nie ma w tym wypadku żadnego znaczenia.

W tej sytuacji należy uznać skargę kasacyjną powodów za nieuzasadnioną, co powoduje konieczność jej oddalenia (art. 398¹⁴ k.p.c.).

kc

jw